

Wim Maas & Yke Meindersma
Vrije Universiteit, Amsterdam
Contact: w.maas@vu.nl
y.g.meindersma@vu.nl

Zipfiles en metaforen. Het vergroten van taalbewustzijn in de les

“As you are reading these words, you are taking part in one of the wonders of the natural world.” (Steven Pinker)

Taal is een wonderlijk fenomeen. Door de eeuwen heen gebruiken mensen dag in dag uit taal om met elkaar te praten, te lachen, te discussiëren, om de liefde te verklaren, om een opiniestuk te schrijven, om elkaar te leren kennen en te begrijpen, enz. Taal en communicatie gaan hand in hand, maar taal is meer dan een set van communicatieve vaardigheden. Taal hangt samen met ‘identiteit’, ‘macht’, ‘cultuur’ en ‘creativiteit’. Taal is geen statisch gegeven, maar verandert met de gebruikers mee. Je zou kun-

nen zeggen dat taal ‘het smeermiddel’ is van de maatschappij. Wat een leerling na school ook gaat doen, inzicht in de werking van dit smeermiddel, in de mooie en grappige, maar ook in de manipulatieve en gecompliceerde kanten van taal, lijkt essentieel om als volwaardig burger in de samenleving te kunnen functioneren.

Jammer genoeg worden taalvakken door leerlingen vaak afgeschreven als saai of als vakken waar je nu eenmaal eindexamen in moet doen. In het dagelijkse leven lijken kinderen taal echter wel degelijk interessant te vinden. Ze maken bijvoorbeeld graag woordgrapjes, gebruiken hun eigen *slang*-taal of doen verschillende accenten na. In het onderwijs ligt de nadruk vooral op leren communiceren: de vier vaardigheden. Veel interessanter is het om, aan de hand van taalwetenschappelijke onderwerpen, onderwijs te ontwikkelen dat past binnen de eigen schoolpraktijk.

Welke talige interesses leven er onder onze leerlingen? Hoe zou je de meertalige achtergrond van een klas goed kunnen benutten? Welke taalspecifieke onderwerpen zijn de moeite waard om leerlingen mee in aanraking te brengen? Welke taaloverstijgende onderwerpen zou je met andere taalsecties kunnen uitwerken? Het zijn voorbeelden van vragen waarop het afgelopen jaar binnen de Professionele Leergemeenschap (hierna: PLG) ‘*Leerling-taalbewustzijn*’ (VU Amsterdam) het antwoord werd gezocht, in samenwerking met andere taaldocenten. Het doel was om leerlingen verwondering over taal en taalgevoel bij te brengen, en om hen uit te dagen om creatief en kritisch naar taal te kijken. Kortom: om ze taalbewuster te maken. Deelnemers aan de PLG ‘*Leerling-taalbewustzijn*’ waren docenten Nederlands, Engels, Frans, Duits en andere moderne vreemde talen die onderwijs geven aan verschillende niveaus en leerjaren. In acht sessies werden de docenten eerst uitgedaagd om voor specifieke, taalwetenschappelijke onderwerpen (door de groep gekozen) passende les(onderdelen) te ontwerpen. Vervolgens richtten docenten zich in kleinere groepen of individueel op een eigen ontwikkelvraag en op een bijpassende uitwerking voor hun eigen school. Binnen elk plan staat naast de inhoud ook de rol van de deelnemende docenten centraal. Ze staan er met een onderzoekende blik bij stil welk effect ze sorteren met hun ontwikkeling, bij zichzelf en bij hun leerlingen.

Tijdens deze HSN-conferentie bespreken we één van de onderwerpen die het afgelopen jaar aan de orde kwam in de PLG ‘*Leerling-taalbewustzijn*’, namelijk ‘metaforen’. Zonder het altijd te beseffen, worden we omringd door metaforen. Ook in het onderwijs. We gebruiken het woord ‘metafoor’ hier in brede zin, dus als elke vorm van beeldspraak waarin sprake is van overeenkomst.

Er is vrijwel geen onderdeel van de taal dat leerlingen moeten gebruiken, begrijpen of leren waarin geen metaforen voorkomen. “Ralph Hamers is eredivisie, maar werd Jupiler League betaald”, kopte een landelijk dagblad. “Het inzicht was vers, het damp-te nog”, schreef Griet Op de Beek in *Gezien de feiten*, het Boekenweekgeschenk 2018. En Astrid Holleeder zei over haar broer Willem: “Als je een hele lieve hond hebt die kinderen bijt, zul je die kinderen moeten beschermen”.

Metaforen kunnen helpen bij het leren van woorden en uitdrukkingen, bij het herkennen van patronen in (geschreven en gesproken) teksten, bij het bieden van inzicht in de manier waarop we denken en in hoe we andere mensen kunnen beïnvloeden – of door hen beïnvloed worden. Redenen genoeg dus om stil te staan bij de mogelijkheden om metaforen aan de orde te stellen in de les. In de PLG besteedden we aandacht aan drie benaderingswijzen:

1. *Patronen in taal* – hoe zien metaforen eruit en hoe worden ze gebruikt?
2. *Metafoor en cognitie* – wat gebeurt er als we metaforen verwerken?
3. *Metafoor en herkomst* – waar komen uitdrukkingen vandaan?

In de workshop op de HSN zal het accent op de tweede benaderingswijze liggen. Aan de hand van concrete voorbeelden en oefeningen verkennen we de mogelijkheden om leerlingen bewust te maken van het feit dat ze omringd worden door metaforen. Aan het eind van de workshop zijn deelnemers zich ervan bewust dat het belangrijk is – en ook heel leuk en interessant – om tijdens de lessen Nederlands aandacht te besteden aan metaforen, omdat leerlingen daardoor beter voorbereid worden op het lezen van teksten, gemotiveerd worden om over taal na te denken en de maatschappelijke relevantie van metaforen in gaan zien.